

Geçmişten Günümüze Türkiye’de Salgınlar

Outbreaks in Turkey Past to Present

Gamze Ketrez¹

Hülya Şirin²

Metin Hasde³

Öz

Salgın; bir bölgede veya bir toplulukta bir hastalığa ait vakaların beklenenden fazla saptanmasıdır. Günümüzde Covid-19 hastalığı tüm dünyaya salgını yaşatarak öğretmiştir. Bu salgın sebebiyle tarihte görülen diğer salgınlar merak edilmiş olup ülkemizde görülen salgınların, etkileri ve mücadeleleri konusundaki bilgilerin halk sağlığı bakış açısıyla derlenip toparlandığı bir araştırmaya gerek duyulmuştur. Salgınların tarihini öğrenmenin, yaşamış olduğumuz ve yaşayacağımız salgınlarla nasıl mücadele etmemiz gerektiği konusunda bize önemli katkılar sağlayacağı düşünülmüştür. Geçmiş zamanlardan günümüze kadar tüm dünyada bir çok salgın görülmüştür. Bu salgınlar tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de önemli sayıda ölümlere yol açmış olup büyük yıkımlara sebep olmuştur. Kaynaklara göre tarihteki önemli isimlerin de salgınlardan etkilendiği görülmüştür. Ülkemiz de bu salgınlarla başa çıkabilmek için tüm dünya gibi büyük bir mücadele vermiştir. Bu çalışmada da dünyayı ve ülkemizi etkileyen birkaç büyük salgına yer verilerek ülkemizde görülen salgınlar, salgınların kontrolü ve alınan önlemlerin mercek altına alınması amaçlanmıştır. Görülmüştür ki her salgının ülkemiz üzerinde büyük etkileri olmuştur fakat alınan önlemler günümüzdeki salgınla mücadeledeki önlemlerle aynıdır. Bazı hastalıklar için aşı bulunsa da alınan tedbirler arasında el hijyeni, maske ve mesafe önemini korumaktadır. Muhtemelen bu tedbirler bundan sonraki salgınlar için de en önemli korunma yöntemleri olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Salgın, Salgın Kontrolü, Korunma Yöntemleri, Karantina, Covid-19.

¹ Araştırma Görevlisi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi Gülhane Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD, gamze.ketrez@sbu.edu.tr

² Dr. Öğr. Üyesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi Gülhane Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD, hulya.sirin@sbu.edu.tr

³ Prof. Dr., Sağlık Bilimleri Üniversitesi Gülhane Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD, metin.hasde@sbu.edu.tr

Abstract

An epidemic is the presence of a diseases cases more than the expected rate in a particular region or community. In the present, the COVID-19 disease taught the term of epidemic to the whole world by spreading through globe. Due to this epidemic, other epidemics in history have been wondered, and a study was required in which information on the effects and struggles of our country during other epidemics was compiled from a public health perspective. It is thought that learning the history of epidemics will make a significant contribution to us in terms of how we should fight the epidemics we have experienced and those we will experience in the future. From past to the present, many epidemics have been seen all over the world. These epidemics have caused a significant number of deaths in our country as well as all over the world and caused great destructions. According to the sources, it was seen that important names in history were also affected by the epidemics. Our country has struggled to cope with these epidemics like the other parts of the world. This study aimed to examine the epidemics in our country, the control of epidemics and the measures taken in our country including some major epidemics affecting the world and our country. It has been seen that each epidemic has had great effects on our country, but the measures taken remained the same as the measures taken today in combating the epidemic. Although vaccines are found for some diseases, hand hygiene, mask and social distance still owns special importance among the measures taken and they will probably be the most important protection methods for future outbreaks too.

Keywords: Outbreak, Outbreak Control, Prevention Methods, Quarantine, Covid-19.

Giriş

Salgın; bir bölgede veya bir toplulukta bir hastalığa ait vakaların beklenenden fazla saptanması olup günümüzde Covid-19 hastalığı tüm dünyaya salgını yaşatarak öğretmiştir (Akın, 2012). Bu salgın tarihte görülen diğer salgınların neler olduğunu, salgınlarla nasıl başa çıkıldığının merak edilmesine ve araştırılmasına neden olmuştur. Salgınların tarihini öğrenmek, yaşamış olduğumuz ve yaşayacağımız salgınlarla mücadelemizde bize önemli katkılar sağlayacaktır. Geçmiş zamanlardan günümüze kadar tüm dünyada bir çok salgın görülmüştür. Bu salgınlar tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de önemli sayıda ölümlere yol açmış olup büyük yıkımlara sebep olmuştur. Ülkemiz de bu salgınlarla başa çıkabilmek için tüm dünya gibi büyük bir mücadele vermiştir. Bu çalışmada da dünyayı ve ülkemizi etkileyen birkaç büyük salgına yer verilerek ülkemizde görülen salgınlar, salgınların kontrolü ve alınan önlemlerin mercek altına alınması amaçlanmıştır.

Veba

Dünyada görülen salgınların ülkemizdeki yansımalarına baktığımızda en eski görülen salgınlardan biri; veba salgınlarının ilki olan ve MS 541 yılında görülen Jüstinyen Veba salgınıdır. Bu salgın İstanbul’da da büyük kayıplara sebep olmuş kaynaklara göre yaklaşık 16.000 kişi ölmüştür. İkincisi, “Kara Ölüm” olarak da bilinen ve özellikle 1347- 1352 yılları arasında Avrupa’da daha şiddetli görülen salgın Anadolu’da da etkili olmuştur (Varlık, 2011). Kaynaklara göre Orhan Gazi Bursa’da bu hastalıktan ölmüştür (İnalçık, H. 2010; Lowry, H. W. 2003). İstanbul, İzmir, Selanik gibi ticari merkezlerde büyük kayıplara sebep olmuş

olup 1348'de geniş alana yayıldığı için ocak söndüren olarak da tanımlanmıştır(Özdemir, H. 2005;İbn-Haldun. 2014). 1466-1467 yıllarında şiddetli salgın dolayısıyla cenazeleri gömecek kimse kalmadığından cesetler kokmaya başlamıştır. Fatih Sultan Mehmet de İstanbul'da salgınının görülmesi sebebiyle şehirden ayrılarak sefere çıkmıştır (İnalçık, H. 2010; Lowry, H. W. 2003). Vebanın öldürücülüğüne dair kesin ve yeterli bir bilgi bulunmamasına rağmen şiddetli geçen salgınlarda nüfusun en az üçte birinin yok olduğu ve sık sık tekrar eden salgınların uzun dönemde büyük kayıplara yol açtığı belirlenmiştir. XVII. yüzyıldan itibaren İslâm ülkelerinde görülen veba salgınlarının öldürücülük oranı Avrupa'ya göre daha düşük kalmıştır(Varlık, 2011). Bizanslı tarihçi Prokopios, hastalığın zirve yaptığı esnada her gün İstanbul'da 10.000 kişinin vebadan öldüğünü belirtmiş olsa da bu sayı tartışmalıdır. Salgının şehir nüfusunun %40'ını, yani 240.000 kişiyi yok ettiği tahmin edilmektedir. Kentte ölüleri gömecek yer kalmadığından cesetlerin çürümeye bırakıldığı ve kayıplara üst üste koyulup denize bırakıldığı belirtilmektedir. Nüfusun azalmasının önüne geçmek için hayatta kalanların erken evlenmesi ve daha çok çocuk yapması önerilmiştir ancak salgın ara ara tekrar görüldüğünden başarılı olunamamıştır(Yıldırım, 2015). XVIII. yüzyılda Osmanlı'da Avrupalı devletlerin yardım ve baskısıyla önlemler alınmaya çalışılmış ancak yeterince bilinçli olunamamış ve önlemler yetersiz kalmıştır. Ancak XIX. yüzyılın ortalarına doğru karantina teşkilâtının kurulması ve yeni sağlık yönetmeliklerinin uygulanmasıyla Anadolu, Mısır ve Doğu Akdeniz'de veba salgınlarının büyük ölçüde önüne geçilmiştir. Osmanlı Devleti tarihinde ilk defa 1838 yılında resmi olarak karantina kararı alınmış olup 1839 yılında Karantina Nazırlığı kurulmuştur. 1840'lardan sonra ise tedbirlerin daha etkili alınmasıyla salgınların sayısı ve ölümcülüğü azalmıştır (İnalçık, 2001).

Kolera

Şiddetli salgınlara sebep olan veba 19. yüzyılın ikinci yarısında yerini şiddetli kolera salgınlarına bırakmıştır. Osmanlı'da ilk kolera salgını, 1830 yılında görülmüş ve bu salgında beş-altı bin insan hayatını kaybetmiştir (Yıldırım, N. 1994; Özdemir H. 2010). 1847-48 döneminde İstanbul'u ikinci kez ziyaret eden kolera 1831'deki salgını aratmayacak derecede şehirde kayıtlara geçen dört binden fazla kişi hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Bunun üzerine İstanbul'da birçok tedbir alınmıştır. Hekimbaşı İsmail Paşa 1847'de Kolera Risalesi adlı bir kitapçık hazırlamış olup bu kitapçık askeri, sivil yetkililer ve muhtarlara dağıtılıp birçok dile de çevrilmiştir. Hijyen önlemleri açısından yaş meyve, sebze ve deniz ürünlerinin satışı yasaklanmış olup cadde ve sokaklar da temizlenmiştir (Yıldırım, 2014). 1847'de etkili olan bu salgın Osmanlı'ya üç değişik yolla sirayet etmiştir. Bunlardan ilki güneyde İran üzerinden Bağdat'a; diğeri Kafkasya üzerinden Erzurum'a ve diğeri de deniz yolu ile Trabzon'a ulaşmıştır (Ülman, 1999).

Üçüncü salgın Kırım Savaşı'nda meydana çıkmış olup 3.500 insanın ölümüne sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'ni de etkisi altına alan dördüncü pandemide de 30.000'i aşkın İstanbullu hayatını kaybetmiştir. Salgının ardından 1867'de Karantina Meclisi tarafından Kolera Nizamnâmesi hazırlanmıştır. Koleranın tedavisi ve salgınların önüne geçebilmek için yeni gelişmeleri öğrenmek üzere, Berlin'den İstanbul'a davet edilen Prof. Dr. Rudolf Emmerich; salgının görüldüğü semtlerde kanalizasyon bulunmadığını, kuyu sularının şartlarının içmek için uygun olmadığını ve yiyeceklerin açıkta satıldığını belirtmiştir(Yıldırım, 2015). Bunun üzerine alınan önlemlerle İstanbul'da salgınlar azalmıştır.

Görüldüğü gibi 19. yüzyıl boyunca ticaret, göç, savaş ve hac yoluyla Osmanlı topraklarında da görülen salgınlar hem nüfus hem ekonomik açıdan büyük kayıplara neden olmuştur. Son kolera salgını olarak 1970 yılında görülen Sağmalcılar Salgını da kısa süre içinde kontrol altına alınmıştır(Bakar, 2017).

Çiçek

XIX. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti'nde belirli aralıklarla hafif veya şiddetli pek çok yörede çiçek salgını yaşanmıştır. Bunlar 1840-1890'lı yıllar arasında İstanbul'da 11, Anadolu'da 53 salgın olarak kayıtlara geçmiştir(Mercan, 2017). Sultan I. Ahmet (ö.1617) ve Sultan III. Ahmet (ö.1736)'in çiçek hastalığına yakalandığı bilinmektedir. I. Abdülhamid'in 1782'de dünyaya gelen kızı Fatma Sultan çiçekten ölmüştür(Yıldırım, 2010). Tarihler 1845 yılında şiddetli bir salgın görüldüğünü kaydetmektedir. Bu salgında hastanelerde yer kalmadığı için sokaklarda kalan hastalardan etkilenen Bezmiâlem Valide Sultan bir hastane yaptırmaya karar vermiş, yoksullar ve gariplere ücretsiz hizmet vermek üzere Vakıf Gureba Hastanesi'ni yaptırmıştır(Gürkan, 1967). 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı İstanbul'da çiçek vakalarının artışına sebep olmuştur(Halaçoğlu, 1994).

Hastalığın tedavisinin olmadığı dönemde Anadolu'da yaygın biçimde uygulanmakta olan çiçek aşısının İstanbul'da 1676 yılında yapılmaya başlandığı bilinmektedir. Türk usulü çiçek aşılması; hafif çiçek çıkarmış bir çocuğun yarasından alınan apsenin, ceviz kabuğu içinde saklanarak kurumaya bırakılıp, mayıs ayında aşıcı kadınlar tarafından gül suyu ile sulandırılıp çocukların iki koluna iğne ile yapılan çiziklere konulması ile yapılmıştır(Yıldırım, 2015).

İngiliz büyükelçisinin karısı Lady Montagu'nun aşısı Edirne'de görerek kendi çocuğunda deneyip olumlu sonuç alması sebebiyle İngiltere'de denenmesi için yazdığı mektupla çiçek aşısı Avrupa'ya yayılmıştır(Mercan, B. 2017; Yıldırım, N. 2010).

Asırlardır insandan insana çiçekleme (variolation) metodunu kullanan Osmanlı Devleti, Jenner'in icadıyla çok geçmeden modern çiçek aşısı ile tanışmış; 23 Aralık 1800 tarihinde Osmanlı topraklarında ilk kez modern aşı uygulanmıştır. 1891 yılında hastalık tüm çocukların aşılmasıyla kontrol altına alınmıştır(Yıldırım, 2010).

İspanyol Gripi

İspanyol nezlesi olarak da bilinen İspanyol gripi; Amerika'da ortaya çıkmış olup Osmanlı Devleti'nde de savaş dönemi olması dolayısıyla hızlı bir şekilde yayılmıştır. Tüm dünyada olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de salgının ikinci ve üçüncü dalgası daha öldürücü olmuştur.

Salgın ilk olarak İstanbul'da Temmuz 1918'de ortaya çıkmıştır(Yıldırım, 2010). Sadece İstanbul'da yaygın olmayıp Anadolu'nun pek çok yerinde de salgın varlığını göstermiştir. Özellikle Yozgat, Ankara, Eskişehir gibi illerde de vaka sayılarının yüksekliği dikkat çekmiştir. Anadolu'ya daha çok savaşan askerlerin getirdiği belirtilmektedir(Yolun, 2012).

9 Aralık 1918 gününden itibaren okul, tiyatro, sinema, gazino gibi yerlerin ikinci bir emre kadar kapatılması, yatakhaneler ve dersliklerin havalandırılması, sigaranın yasaklanması

gibi önlemler alınmıştır. 27 Aralık 1919'da da hastalığın şiddetinin artması üzerine Sıhhiye Müdüriyeti gazetelere bir tebliğ göndererek bu hastalığın 1918 yılında 14.000'den fazla İstanbul'un ölümüne neden olduğunu hatırlatmış olup korunmak için hastalarla temas etmemek, lüzumsuz ziyaretlerden kaçınmak, ağız sık sık dezenfektanlarla yıkamak, dişlerin temizliğine her zamandan daha çok dikkat etmek, öksürük sırasında ağız mendille kapatmak ve ateş, kırgınlık gibi şikayetler olduğunda istirahat etmek ve şikayetler şiddetlenirse hekime başvurmak gibi uyarılar da bulunmuştur(Yıldırım, 2010).

Sultan Vahdettin gibi Mustafa Kemal de 1918'de gribe yakalananlar arasındadır.Tam da Samsun'a gitmeden önce yakalanmış ancak kısa bir sürede hastalığı atlattır(Yıldırım, N. 2010; Yolun, M.2012).

Göçmenler, esirler ve Rus hacıların ve I. Dünya Savaşı'na aktif olarak katılmış olması sebebiyle Osmanlı bu pandemiden uzak kalamamıştır ancak pandeminin gelişmiş ülkelere göre Osmanlı'da çok yavaş yayıldığı söylenebilir çünkü Osmanlı'nın ulaşım sisteminin gelişmemiş ve yetersiz olması H1N1 virüsünün Anadolu'da hızlı biçimde yayılmasına engel olmuştur. Grip I. Dünya Savaşı'nın erken bitmesine neden olup savaşın bitmesiyle de salgın azalmıştır.

Verem

Yıllar boyunca insanların yavaşça eriyip yok olmasına neden olan ve "ince hastalık" olarak da bilinen verem (tüberküloz), padişahların bile ölümüne sebep olmuştur. III. Selim'in gözdelelerinden Safinaz tüberkülozdan ölmüş, II. Mahmud'a tüberküloz teşhisi konulmuştur. Sultan Abdülmecid 39 yaşlarında veremden ölmüştür. 1908-1909 yıllarında İstanbul'daki ölümlerin altıda biri veremden kaynaklanmıştır. Yoksulluk, sefalet ve bilgisizlik nedeniyle verem artmakta ve veremden ölümler en çok yoksulların oturduğu semtlerde görülmektedir(Yıldırım, 2010).

1902-1926 yılları arasında sadece İstanbul'da veremden 69.014 kişi hayatını kaybetmiş olup yılda 3.760 kişi veremden ölmüştür. Anadolu'da ise yaşam şartlarının daha da kötü olması sebebiyle bu sayının tüm ülkede daha fazla olabileceği öngörülmekte ve Türkiye'de veremden ölüm oranının %15 civarlarında olduğu belirtilmektedir(Tekir, 2019).

II. Abdülhamid, babası ve annesini veremden kaybettiği için bu hastalıktan çok korkmaktadır ve veremle ilk mücadeleyi başlatan kişi olmuştur. Bu sebeple Tüberkülin Robert Koch tarafından yeni bir tedavi yöntemi olarak açıklandığında, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne hocalarının oluşturduğu bir ekibi tüberkülini öğrenmek üzere Berlin'e göndermiştir(Yıldırım, 2015). 1907 yılında Şişli Etfal Hastanesi'ne 24 yataklı bir bölümü çocuk tüberkülozu tedavisi için ekletmiştir. İlk veremle savaş derneği "Osmanlı Veremle Mücadele Cemiyeti" adı ile 1918'de kurulmuş, başkanlığına Besim Ömer Paşa getirilmiştir(Vidinel, 2010).

Cumhuriyet döneminde ise verem mücadelesinin ilk adımı İzmir'de atılmış olup Dr. Behçet Uz tarafından 1923'te İzmir Verem Savaş Derneği kurulmuştur. Bu dernek Türkiye'deki verem mücadelesine öncülük etmiştir(Ege, 1998). 1924 yılında Sıhhiye Vekâleti tarafından İstanbul Heybeliada'da açılan sanatoryum ile Türkiye'de veremlilerin tedavisine başlanılmıştır. İlk aşılama 1927 yılında başlamış olup, 1943 yılında ise Bacillus Calmette-

Guérin (BCG) aşısı üretimine başlanılmıştır. Tüberküloz kontrolü, dünyada 1991’den beri “Doğrudan Gözetimli Tedavi (DGT) Stratejisi” ile yürütülmektedir. 1960’ta verilen ilk değere göre 100.000’de 177 olan tüberküloz insidansı 2002’de 24’e düşmüştür(Vidinel, 2010). 2010 yılı itibarıyla de 22,5’tir(Özkaya, 2016). Sosyoekonomik durumun hastalıkla ilişkili olması, tedaviye uyumun zor olması kür tedavi oranını düşürmekte ve çoklu ilaca dirençli yüksek olması veremle mücadeleyi zorlaştırmaktadır. Türkiye’de geçmişten günümüze kadar tüberkülozla önemli bir savaş verilmiş ve çok çaba sarf edilmiş, hala da edilmektedir.

Sıtma

Savaşın etkilerinin devam ettiği ,yorgun, yaraların sarılmaya, yeni bir devlet kurulmaya çalışılan Cumhuriyet’in ilk yıllarında sıtma da en büyük problemlerden birini oluşturmaktaydı. O dönemde kırsal kesimlerde doktorun olmaması, ekonomik koşulların yetersiz olması, sıtmanın etki alanının bilinmemesi sıtma ile mücadeleyi zorlaştırmıştır. Bu yıllarda sıtma ile birlikte aynı zamanda trahom ve frengi salgınları ile de mücadele edilmektedir.

Birinci Dünya Savaşı esnasında Osmanlı Ordusu her şeyden daha fazla sıtmadan büyük zarara uğramış olup dört sene içinde ordunun sıtma vakaları tahmin edilemeyecek derecede yükselmiştir. Türkiye’de sıtmanın en yoğun yaşandığı ve uzun yıllar etkili olduğu bölgelerden biri Adana bölgesi olmuştur. Seyhan bölgesinde tarım işçilerinin arasında başlayan salgın, kısa sürede halkın yaşadığı yerlere de ulaşmıştır. (Tuğluoğlu, 2008).

Türkiye’de sıtma ile kapsamlı bir savaş için 13 Mayıs 1926’da kabul edilen 839 sayılı kanun çıkarılmıştır. Bu kabul edilen kanuna göre mücadele üç temel alanda yürütülmüştür; kanlarında parazit bulunan hastaları tedavi etmek, sıtmalı hastaları sıtmayı yaymamaları için sıtma mikrobi taşıyan anofellerden uzak tutmak, anofellerin üremelerine mani olmak ve bataklıkları kurutmaktır(Aksu, 1943). Bu amaçla Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti bünyesinde Adana Sıtma Enstitüsü, sıtma mücadelesi için araştırmaların yapıldığı ve eğitimin verildiği bir merkez olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sırasında sıtma salgınlarının artmaya başlaması üzerine 15 Şubat 1946 tarihinde 4871 sayılı Sıtma Savaşı Kanunu çıkarılarak yeniden mücadele kararı alınmıştır. Bu yeni savaş döneminde önceki yıllardan farklı olarak sivrisinek mücadelesinde DDT kullanılması gündeme gelmiştir. Bu kimyasal madde ilk aşamada anofeli klinik bir kesinlikte öldürmesine karşın, bir süre sonra güçlü ve dirençli bir tür üremesine sebep olmuştur(Tuğluoğlu, 2008).

Alınan önlemler ve verilen sıkı mücadele ile hastalığın önüne geçilmiş olup savaş yıllarında binde 321.3’e çıkan sıtmalı vaka sayısı 1950’lerde binde 14.3’e kadar düşmüştür. 1977 ve 1994 yıllarında da tekrar epidemiler olmuştur. Günümüzde de en son 2014 yılında görülen vaka sayısı 233’tür(Özkaya, 2016). Sıtma ile mücadele günümüzde de devam etmektedir.

HIV/AIDS

Ülkemizde 1985 yılından bu yana HIV/AIDS enfeksiyonu görülmektedir. 1985 yılında toplam 3 olan vaka sayısı, 31 Aralık 2018 itibarı ile toplam 21.520’ dir (TC Sağlık Bakanlığı, 2019).

UNAIDS tarafından 2030 yılında bahsi geçen epideminin durdurulabilmesi için ülkelerin 2020 yılına kadar başarması gereken “Hedef: 90-90-90” belirlenmiştir (UNAIDS, 2017). Tüm ülkelerin bu küresel hedefe ulaşip diğer ülkeleri de destekleyebilmesi için bu hedefler doğrultusunda çalışması gerekmektedir. Ülkemizde de bu küresel hedeflere yönelik Türkiye HIV/AIDS Kontrol Programı oluşturulmuştur.

Influenza (Kuş Gribi,Domuz Gribi(H1N1))

1997-2005 yılları arasında pek çok ülkeyi etkisi altına alan kuş gribi virüsü ya da diğer adı ile tavuk vebası, kanatlı hayvanlardaki öldürücü etkisini insanlara da bulaştırmıştır. Bu virüsün yol açtığı hastalık ilk olarak Ağrı'nın Doğubeyazıt ilçesinde görülmüştür. Dünya Sağlık Örgütü'nün raporuna göre, 2003-2009 yılları arasında toplam 21 kişide kuş gribi vakası tespit edilmiş bunların 4'ü ölmüştür(TC Sağlık Bakanlığı, 2020). Bu hastalıkla mücadelede dünyada ve Türkiye'de pek çok kanatlı hayvanın itlaf edilmesi, etlerin belli derecedeki ısıda pişirilerek tüketilmesi, risk gurubunda olan çiftçilerin bilgilendirilmeleri ve aşılanmaları ile virüsün insanlarda var olabilecek farklı grip virüsleri ile genetik yapılarının değişmesinin önüne geçilmiştir.

Pandemik influenza virüsünün(H1N1) 12 Nisan 2009 tarihinde tespiti ve DSÖ'nün pandemi ilanı sonrası, Türkiye'de ilk vaka 18 Mayıs 2009 tarihinde tespit edilmiş olup konfirme toplam 13.591 vaka ve 656 ölüm görülmüştür(TC Sağlık Bakanlığı, 2019).

Türkiye'de pandeminin yönetimi ile ilgili yapılacak hazırlıkların belirlenmesini takiben 2005 kuş gribi salgını ve bu süreçte yaşananlar dikkate alındığında, 2009 pandemi döneminde daha önce yayımlanmış pandemi planı, müdahale için hazırlanmış koruyucu ekipman, antiviral ilaç stoku ve daha önceki salgınları yaşamış ve yönetmiş tecrübeli merkez ve il ekipleri ile birlikte ülkemiz genel olarak pandemi sürecine iyi hazırlanan ve süreci iyi yöneten ülkeler grubunda yer almıştır.

Koronavirüs(MERS,COVID-19)

Türkiye'deki tek MERS vakası 2014 Ekim ayında bildirilmiştir. Suudi Arabistan'da Cidde şehrinde çalışan 42 yaşındaki erkek hastanın 25 Eylül 2014 tarihinde solunum yolu hastalığı belirtileri saptanmış ve Cidde'de tedavi altına alınmış, kısa süre sonra durumunun kötüleşmesi sonucu Türkiye'ye dönen hasta 11 Ekim 2014 tarihinde Hatay Üniversitesi Hastanesinde hayatını kaybetmiştir. Olgudan alınan trakeal aspirat örneğinde MERS-CoV tespit edilmiştir(Bayrakdar vd., 2015).

Son olarak da günümüzde pandemi haline gelen COVID-19 vakası ülkemizde ilk olarak 11 Mart'ta görülmüştür. Sıkı tedbirlerin alınmasıyla müdahalenin erken yapılması salgını kontrol altına almayı sağlamıştır. Türkiye vaka ve ölüm sayılarında birçok Avrupa ülkesinden daha başarılı olmuştur. Ancak yine de yeterli düzeyde olmayıp yeni normalleşme adımlarının atılması önlemlerin gevşetilmesiyle vaka sayılarında artışlar görülmüştür. Uzun dönemde aşı bulunana kadar yeni normalleşme adımlarını ve sonuçlarını iyi takip ederek, enfeksiyonun bulaştırıcılık hızı artışa geçtiğinde önlemleri sıkılaştırmak çözümler gerekmektedir. Salgın eğrisinde artış ve azalışlar olmakla birlikte salgın tehlikesi hala devam etmektedir.

Sonuç

Çalışmamızda dünyayı etkisi altına alıp ülkemizde de sosyoekonomik anlamda önemli yansımaları olan, büyük kayıplara yol açan bazı önemli salgınlara, bu salgınlara nasıl kontrol altına alındığına ve bunun için alınan önlemlere değinmeye çalıştık. Görüldüğü gibi bazı salgınlara ülkemizdeki etkisi daha büyük olmuş olup bazı salgınlarda diğer ülkelerdekine göre mortalite oranları ve hastalık görülme sıklığı daha az oranda olmuştur. Bunda ülkenin sosyoekonomik durumu, ülkeler ve şehirler arasında ulaşım yetersizliklerinin etkili olduğu görülmüştür. Bazı bulaşıcı hastalıkların bulaşma hızının artmasında sosyoekonomik ve kültürel durumun etkili olduğu görülse de çoğunda bunların etkisinin olmadığı da açıkça fark edilmektedir. Geçmişte ülkemizdeki salgınlara kontrolünde toplu şekilde kullanılan yerlerin kapatılması, karantina uygulaması, temizlik ve maske kullanımı alınan önlemlerin büyük çoğunluğunu kapsamıştır ve bu önlemlerde kararlılık sağlandığında salgınla mücadelede başarı gelmiştir. Bu önlemler günümüzde de aşı bulunana kadar önemini koruyacak, salgınla mücadele de elimizdeki tek yöntem olacaktır. Bu sebeple günümüzde de Covid-19 pandemisi ile mücadelede el hijyeni, maske ve mesafe uygulamalarının kararlı ve istikrarlı olarak devam ettirilmesi başarıyı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akın, L. (2012). Salgın İncelemesi ve Kontrolü. Güler, Ç. ve Akın, L.(Der.), *Halk Sağlığı Temel Bilgiler*(Cilt.3), içinde(ss.1441). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Aksu, L. (1943). *Malarya (Sıtma)-Tarihçe, Coğrafya, Türkiye'de Sıtma, Entomoloji, Bakteriyoloji, Biyoloji, Klinik, Patoloji, Te- davi, Mücadele ve Profilaksi içinde s.26, 34, 189. Ankara; Ulusal Matbaa.*
- Bakar, C. (2017). Kırk yedi yıl sonra yeniden bir salgının hikâyesi: 1970 Sağmacılar kolera salgınından günümüze dersler. *Turkish Journal of Public Health*, 15(3), 245.
- Bayrakdar, F., Altaş, A. B., Korukluoğlu, G., & Topal, S. (2015). Türkiye'de tespit edilen ilk MERS olgusunun moleküler tanısı ve fi logenetik analizi. *Molecular diagnosis and phylogenetic analysis of the fi rst MERS case in Turkey*. *Mikrobiyol Bul*, 49(3), 414-22.
- Ege R. (1998). Atatürk ve Cumhuriyet Dönemi Sağlık Hizmetleri 1923-1998. Ankara; Türk Hava Kurumu Basımevi.
- Gürkan, K.İ.(1967). *Bezm-iÂlem Vâlide Sultan-Vakıf Gureba Hastanesi Tarihçesi*. İstanbul.
- Halaçoğlu, A.(1994). *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*çinde(ss.97-98). Ankara; TTK Yayınları.
- İbn-Haldun. (2014). *Mukaddime 1*. Uludağ S.(Der) Ankara: Dergah Yayınları.
- İnalçık, H. (2001). İstanbul (Türk Devri) Cilt.23, İstanbul; DİA .
- İnalçık, H. (2010). Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları. İstanbul: İSAM.
- Lowry, H. W. (2003). Pushing the stone uphill: The impact of bubonic plague on Ottoman urban society in the fifteenth and sixteenth centuries. *Osmanlı Araştırmaları*, 23(23).
- Mercan, B.(2017). *XIX. Yüzyılda Osmanlı'da Çiçek Salgınları ve Çiçek Hastalığı ile Mücadele*, Yüksek Lisans Tezi. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir H.(2005). *Salgın Hastalıklardan Ölümler 1914-1918* içinde(ss.24-29). Ankara: TTK Yayınları.
- Özdemir, H (2010). *Salgın Hastalıklardan Ölümler 1914-1918* içinde(ss. 34). Ankara: TTK Yayınları.
- Özkaya H.** (2016). Cumhuriyet döneminde bulaşıcı hastalıklarla mücadele. *Türk Aile Hek Derg* 20(2), 77-84.
- TC Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Bulaşıcı Hastalıklar Dairesi Başkanlığı.(2020). Avian Influenza. Ankara. 22 Haziran 2020 tarihinde <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/bulasici-hastalıklar/avian-influenza-ku%C5%9F-gribi/avian-influenza-kus-gribi-sunumu.html> adresinden erişildi.

- TC Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü.(2019). Pandemik **İnfluenza** Ulusal Hazırlık Planı. Ankara.
- TC Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. (2019). Türkiye HIV/AIDS Kontrol Proramı(2019-2024), Ankara.
- Tekir, S. (2019). Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'de Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele (1923-1930). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 65,407-430.
- Tuğluoğlu F. (2008).Türkiye'de sıtma mücadelesi (1924-1950). *Türkiye Parazitoloji Dergisi* 32(4), 351-359.
- UNAIDS.(2017). Ending AIDS: Ending AIDS: progress towards the 90– 90–90 targets. 14 Haziran 2020 tarihinde https://www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/Global_AIDS_update_2017_en.pdf adresinden erişildi.
- Ülman, Y. I. (1999). *Gazette Medicale de Constantinople ve Tıp Tarihimizdeki Önemi*,(Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Varlık, N. (2011). Tâun. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt.40) içinde (ss. 175-177). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.14 Haziran 2020 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/taun> adresinden erişildi.
- Vidinel İ. (2010). Türkiye'de Tüberküloz Hastalığına Tarihsel Bir Bakış. *Toraks Kitapları Tüberküloz*,17-24. İstanbul;AVES Yayıncılık .
- Yıldırım, N. (2015). İstanbul'da Sağlık Hayatı. *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* içinde(ss. 92-137).
- Yıldırım, N. (1994). “Kolera Salgınları”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt. 5, içinde(s.45). İstanbul.
- Yıldırım, N. (2014). “Osmanlı Devletinde Gıda Kontrolüne Bakış”, *14. Yüzyıldan Cumhuriyete Hastalıklar Hastaneler Kurumları* içinde(ss.56). İstanbul.
- Yıldırım, N. (2010). Salgın Afetlerinde İstanbul. *Öztürk S.(Der.). Afetlerin Gölgesinde İstanbul* içinde(ss.109-184), İstanbul: İstanbul Kültür AŞ. Yayınları.
- Yolun, M. (2012). *İspanyol gribinin dünya ve Osmanlı Devleti üzerindeki etkileri*.Yüksek Lisans Tezi. Adıyaman Üniversitesi.